

відчував, глибоко збагнув і, наскільки міг, відобразив у своїх творах. На жаль, його не розуміли багато сучасників, не розуміють багато хто й на початку ХХІ ст. Думки його, поза будь-якою кон'юнктурою, належать українській культурі, українському народові.

Бачванські русини та українці цінують Г.Костельника як творця першої граматики бачванської мови та за його прозові, поетичні та історичні твори цією мовою. Щороку у Руському Керестурі проводяться конференції та відзначення у рамках фестивалю “Костельникова осінь“, а в жовтні 1995 р. перед школою поставлено погруддя священика.

І постать, і творчість, і вчинки о.Гавриїла не перестають бути загадкою, але й залишаються привабливими для дослідників. Нині є можливість позбутися політичної чи ідеологічної заангажованості й намагатися якнайповніше вивчити та осмислити подвиг цієї неоднозначної людини.

Література

1. Гриньох Іван. Російсько-більшовицький погром // Світильник істини. Джерела до історії Української богословської академії у Львові. – Частина III. – Торонто–Чікаго, 1983. – С. 333-382.
2. Костельник Гавриїл. Ломання душ. З літературної критики. – Львів, 1923. – 95 с.
3. Костельник Гавриїл. Шевченко з релігійно-етичного становища (критична аналіз). – Львів, 1910. – 32 с.
4. Стасюк Олександра. Хто згладив Костельника? // Франкова криниця. – № 51 (103). – 20 грудня 1991 року.
5. Тамаш Д. Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу. – Нови Сад, 1986. – 322 с.

Паршакова О.Д.

Краматорський економіко-гуманітарний інститут

ДЕРЖАВНИЙ ПЕРЕВОРОТ 18 БРЮМЕРА У ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ БЕНЖАМЕНА КОНСТАНА

Бенжамен Констан (1767-1830) – видатний державний діяч I третини ХІХ ст., теоретик лібералізму і глава французької ліберальної партії – почав свою політичну кар'єру у Франції у 1795 р. як республіканський публіцист, що підтримав спочатку політику термідоріанського Конвенту, а потім – уряду Директорії. У 1796-1797 рр. він пише ряд творів (“Про силу нинішнього французького уряду і необхідність приєднатися до нього”, “Про політичні реакції”, “Про наслідки терору”), закликаючи французів приєднатися до уряду

Директорії, який здатен, з його точки зору, зберегти і захистити завоювання революції 1789 р.

Державний переворот 18 фрюктидора (4 вересня 1797 р.) та особливо події, що слідували потім, значно охолодили запал молодого республіканця і примусили його переглянути власні позиції. Колишній прихильник уряду Директорії переходить у рішучу опозицію до влади.

За 18 фрюктидора наступили “флореальський” (11 травня 1798 р.) та “преріальський” (16-18 червня 1799 р.) перевороти, які свідчили про непримиренне протистояння законодавчої та виконавчої влад.

Ця послідовна вервечка державних переворотів переконала Б.Констана у необхідності реформувати Конституцію III року (1795 р.), яка не містила у собі механізму, здатного без застосування насильства розв’язувати конфлікти, що виникають між різними гілками влади.

Подібні думки примусили Б.Констана з більшою увагою поставитися до тих політично значимих фігур, які ніколи не приховували свого негативного ставлення до чинної Конституції. Перш за все йдеться про абата Сійєса, обрання якого членом Директорії щиро порадувало Б.Констана. Уже 18 травня 1799 р., через два дні після обрання абата, він відправляє йому листа з висловлюванням надії на те, що “старий законодавець” стане рятівником Республіки: “я розглядаю Ваше призначення як останню надію Республіки, цієї бідолашної Республіки, яка ось уже вісімнадцять місяців бореться проти аморальності та глупоти” [1, С. 93]. А у вересні цього ж року Б.Констан відправляє Сійєсу на знак прихильності екземпляр свого політичного памфлету “Про наслідки контрреволюції 1660 р. в Англії”.

Досвідчений політик, безумовно, не міг не поцінувати інтелектуальних здібностей молодого публіциста і, відповідно, обійти його увагою. Сійєс досить часто зустрічався, вів бесіди з ним, але, як свідчить сам Б.Констан, все ж “тримав дистанцію”. Тримати на відстані таку талановиту і “корисну” людину примушував Сійєса “республіканський запал” молодого публіциста. Абат при всьому своєму “героїчному революційному минулому” вів у Директорії власну політичну гру, метою якої було досягти перегляду Конституції III року, змінити структуру і склад уряду, при цьому забезпечивши собі у ньому першу роль.

У Конституції III року можливість її перегляду передбачалася. Але обумовлена процедура законного перегляду була настільки складною і вимагала надто тривалого часу (до 9 років), що законний шлях за умов, що склалися, ставав непридатним. Більш реальним здавався шлях державного перевороту за участі армії, її верхівки, популярного генерала, який повинен був стати, за словами Сійєса, “шпагою” в руках “голови”. За таких умов справжньою знахідкою для Сійєса виявився генерал Наполеон Бонапарт.

Можливо, інтерес Сійєса до Б.Констана підігрівався й обставинами іншого роду. Французький дослідник Е.Гофман, беручи до уваги таємне бажання Сійєса

відновити монархію у Франції на користь герцога Брауншвейзького, висуває передбачення, що абат розраховував скористатися на майбутнє німецькими зв'язками Б.Констана, який колись перебував при дворі герцога камергером і користувався прихильністю господаря [2, Т. 1, С. 188].

Версія цілком ймовірна. Вона здатна пояснити, чому Сійєс не випускав Б.Констана з поля зору, але і не посвячував його в деталі задуманого підприємства. Як відомо, Б.Констан був налаштований достатньо лояльно відносно до герцога Брауншвейзького, але був відомий своїми антиаристократичними поглядами. Республіканська прихильність молодого політика не допускала його участі у подібних компрометуючих заходах. Сійєс це розумів і не поспішав з поясненнями.

У світлі проблеми, що вивчається, надзвичайно важливим бачиться питання про те, чи знав Б.Констан про державний переворот, що готувався, і чи брав він у ньому активну участь?

На першу частину питання можна відповісти ствердно. Б.Констан, який мав широкі зв'язки у політичних колах і прекрасно усвідомлював, що у країні назріла конституційна криза, міг здогадуватися, що справа йде до державного перевороту.

Стосовно другої частини питання, то вивчення документального матеріалу, а також логіка роздумів приводять до твердого переконання, що Б.Констан не лише не брав участі у перевороті, але навіть і не знав, коли він відбудеться. Доказом можуть слугувати наступні факти. По-перше, він був відсутнім у Парижі напередодні перевороту. 14 брюмера (5 листопада 1799 р.) Б.Констан виїхав назустріч мадам де Сталь, яка поверталася до Франції. До Парижа вони прибули тільки 18 числа ввечері, коли переворот уже фактично відбувся. Зацікавлений політик одразу ж поспішив до палацу Сен-Клу, де 19 брюмера ще тривав розвиток подій. “Вранці 18 числа (насправді, 19 брюмера – О.П.), швидше глядач, ніж учасник, я не без коливань і сумнівів помчав до Сен-Клу, щоб там споглядати, як після чотирнадцятилітнього існування руйнується представницький уряд” [3, С. 119], – згадує Б.Констан у 1830 р. Враховуючи особливості його характеру і надзвичайну активність Жермен де Сталь, важко навіть передбачити, щоб вони, володіючи точною інформацією, пропустили надзвичайно важливу політичну подію. По-друге, історичний досвід учить, що до практики державних переворотів включається традиція винагороджувати їхніх організаторів та учасників. Після подій 18 брюмера не сталося скільки-небудь значного призначення Б.Констана. Це наводить на думку, що організатори перевороту не розглядали його кандидатуру серед числа тих, що потребують компенсації.

Дозволимо собі не погодитися з думкою дослідників, які стверджують, що Б.Констан очікував переворот і навіть схвалив його [4, С. 114; 5, С. 103]. Переконаність у протилежному базується на негативному ставленні молодого політика до подій 18 фрюктидора та на врахуванні його подальшої політичної

діяльності у Трибунаті. Новий державний переворот не міг бути сприйнятий Б.Констаном “із захопленням”. Він приймає його вже як факт, що відбувся, в надії на те, що чергове порушення Конституції стане останнім у практиці уряду, який тепер очолює так шанований ним Сійєс. Але ж, ці ілюзії дуже швидко розвіялися.

Як відомо, 19 брюмера вранці Б.Констан направляється до Сен-Клу, де розігрується “друга дія” політичного спектаклю. Але головним героєм уже є не Сійєс, а Бонапарт. Витримати переворот у чисто “конституційних” рамках, як на те сподівався колишній конституант, не вдалося. Бонапарт перехопив ініціативу і, вдавшись до насилля, розігнав непокірних депутатів Рад.

Того ж вечора Люсьєн Бонапарт, брат Наполеона, збирає в оранжереї палацу значну частину Ради старійшин і не більше 30 членів Рад п’ятисот, які визнають себе спроможною більшістю Законодавчого корпусу і приймають ряд декретів, що юридично оформили результати нового державного перевороту. На засіданні було оголошено, що Директорія припинила своє існування. Із Законодавчого корпусу, засідання якого нібито були лише “відкладені”, виключалося 62 депутати, звинувачених в “ексцесах”. Виконавча влада вручалася трьом тимчасовим консулам французької Республіки, якими призначалися Сійєс, Роже-Дюко та Бонапарт. Ради були замінені двома Законодавчими комісіями, по 25 членів у кожній, до повноважень яких входило затверджувати закони, представлені консулами, і підготувати перегляд Конституції.

Б.Констан одразу ж оцінив ситуацію, що склалася, і зрозумів, яка загроза нависла над Францією в особі “генерала-переможця”.

У проміжках між засіданнями Законодавчого корпусу, занепокоєний думкою про передбачувану “відстрочку” Рад, вважаючи за потрібне втрутитися і спробувати не допустити небезпечну тенденцію, Б.Констан відправляє Сійєсу схвильованого листа, який свідчить про прозорливість його автора. Розглядаючи цей лист як надзвичайно важливий документ, здатний пролити світло на справжнє ставлення майбутнього ліберала до державного перевороту 18 брюмера, і який дає можливість багато в чому пояснити наступну діяльність Б.Констана у межах Трибунату, наведемо його текст повністю.

Громадянин Директоре!

Після першого почуття радощі, яке охопило мене при новині про наше звільнення, інші думки приходять мені в голову. Можливо, я надаю їм надто великого значення, але заклинаю Вас їх прочитати. Мені здається, що настав вирішальний момент для свободи. Говорять про відстрочку Рад. Сьогодні цей захід мені здається згубним, оскільки він руйнує той єдиний бар’єр, який міг би перешкодити людині, у спілку з якою Ви увійшли з учорашнього дня і який від цього став ще більше небезпечним для Республіки. Його прокламації, де він говорить тільки про себе і про те, що його повернення вселяє надію на припинення всіх нещасть, що зазнає Франція, більше ніж коли-небудь переконують мене у тому, що у подіях, які відбуваються, він бачить лише власне возвеличення. В його розпорядженні знаходяться генерали, солдати,

аристократичне суспільство і всі ті, хто радісно трепече при вигляді сили. Республіка ж може розраховувати на Вас (а це не замало) і на представницький орган, який, незалежно від того поганий він чи хороший, завжди буде здатний возвести перепону зазіханню окремої особи, а на випадок спроби узурпації влади прийняти необхідні декрети, на які не посміють, та і не зможуть піти дві комісії інспекторів, які дуже не чисельні і не мають за собою авторитета і моральної сили, як Законодавчий корпус. Отже, спробуйте зберегти цю колективну силу, аморальна частина якої залишиться паралізованою з учорашнього дня, але більшість її могла б рішуче піти за Вами у тій боротьбі, яку, ймовірно, Вам і Республіці незабаром доведеться витримати. Я відчуваю, що марно розвивати ідею, яку Вам уже представили на розгляд. Можливо, це безглуздо намагатися Вам що-небудь підказувати. Але заради Вас і свободи я не боюся видатися смішним і знову повторю: може так трапитися, що доведеться захищатися проти Бонапарта. Але за нинішнього стану умов, щоб боротися проти такої особистості, як Бонапарт, необхідна буде підтримка Законодавчого корпусу!

Мої привітання, повага і шанування! Б.К. [1, С. 96-97].

Як бачимо, Б.Констан уже 19 брюмера (10 листопада 1799 р.) зумів дати досить точний прогноз на найближче майбутнє: якщо події будуть розвиватися у тому ж дусі, то вони неминуче призведуть до встановлення військово-деспотичного режиму. Більше того, він не тільки прогнозує ситуацію, але і намагається знайти вихід із становища, що склалося, пропонуючи протипоставити “возвеличенню особистості” силу представницького органу.

Попередження не настільки ще впливового політика, безумовно, не могли позначитися на розвиткові подій. Вплив Бонапарта на своїх колег виявився настільки сильним, що протидіяти його намірам не зміг навіть Сійєс, який, зрозумівши, що не спроможний змагатися з генералом, прийняв почесну, але позбавлену серйозної політичної ваги посаду голови Сенату. Але ж побоювання Б. Констана знайшли підтвердження, коли 24 фрімера VIII року (15 грудня 1799 р.) була обнародована нова Конституція, яка значно розширювала права і повноваження виконавчої влади і зводила нанівець силу влади законодавчої.

Згідно Конституції VIII року, виконавча влада знаходилася в руках трьох консулів, з яких найбільшими правами наділявся Перший консул. Ним став Бонапарт. Законодавча влада була розподілена між чотирма закладами, права яких чітко лімітувалися. Державна Рада повинна була виробляти проекти законів, Трибунат – їх обговорювати, Сенат – втувати закони “без будь-якого обговорення”, а Сенат – остаточно затверджувати.

Увесь цей штучно ускладнений механізм було розраховано на те, щоб позбавити законодавчі органи всілякої реальної влади і зробити владу виконавчу, владу Першого консула, всесильною і безконтрольною.

Як відзначалося вище, Конституція VIII року буде обнародована у грудні 1799 р. У листопаді цього ж року Б.Констан міг лише передбачати хід розвитку,

несприятливого для Республіки та свободи.

15 листопада 1799 р. Б.Констан звертається до Сійєса з проханням посприяти його призначенню на державну посаду. Йому хотілося стати депутатом будь-якої з палат, де він “міг би послужити свободі” [1, С.99].

24 грудня 1799 р. зацікавлений політик одержує своє призначення до Трибунату. Щоправда, залишається нез’ясованим, хто у підсумкові підписав це призначення: Сійєс, до поля зору якого потрапив талановитий публіцист, чи Бонапарт, піддавшись умовлянням свого брата Жозефа, який діяв за проханнями мадам де Сталь. Обидві ці версії мають право на існування. Остання основана на свідченні самого Бонапарта, який писав: “Після 18 брюмера Жозеф замучив мене проханнями про призначення Б.Констана до Трибунату. Спочатку я не хотів цього, але врешті-решт поступився. Я написав Лебрєну, і Бенжамен був призначений” [6, Т. 2, С. 133].

Не менше підстав вважати, що Б.Констан був зобов’язаний своєю кар’єрою Сійєсу. По-перше, члени Трибунату призначалися Сенатом; Сійєс був його головою, і призначення входили в його компетенцію. По-друге, як відзначалося вище, Сійєс мав можливість оцінити політичне обдарування молодого людини і враховував корисність його німецьких зв’язків. По-третє, Сійєс, одержавши такого відвертого листа від Б.Констана, повинен був розуміти, що той – потенційний опозиціонер. Якщо ж врахувати, що Сійєс був ображений Бонапартом, то призначення Б.Констана до Трибунату – єдиний орган, де за новою Конституцією була можлива відкрита опозиція урядові – видається досить логічним. Принагідно зазначимо, що завдяки увазі Сійєса поряд з Б.Констаном до Трибунату увійшли Шеньє, Байоль, Шазаль, Женгене, Андріє, Жакмон, Дону – депутати, що в майбутньому склали кістяк опозиційної фракції.

Якщо припустити, що з призначенням майбутньому лібералу допоміг Сійєс, то слід визнати, що старий законодавець не помилився у своїх розрахунках. Два наступних роки роботи Б.Констана у Трибунаті являтимуть собою яскравий приклад опозиційної діяльності, до того ж діяльності не руйнівної, а творчої.

Спробуємо розібратися, якою метою керувався сам Б.Констан, прагнучи призначення до законодавчого органу. Для того звернемося до джерел менш офіційних, не призначених для широкої публіки – до листування молодого політика з найближчими йому людьми.

20 січня 1800 р., ледве приступивши до своїх депутатських обов’язків, він відправляє два листи однієї і тієї ж теми своїй тітці графині Нассо та дядькові Самуелю. Графині він у довірливому тоні повідомляє: "я дуже цього (тобто призначення до Трибунату – О.П.) бажав, але не в плані власного благополуччя (та чи є воно у житті?), а як можливості займатися справою, як випадку виконати свій обов’язок, що є єдиним засобом позбавитися вантажу непевності, спогадів і хвилювань, від вічного роздвоєння нашої жалюгідної та брєнної натури. Немає

потреби займатися громадськими справами тому, кого до сих пір приваблюють розваги, у кому ще присутнє почуття новизни і хто зумів зберегти щасливу здатність чим-небудь цікавитися. Але коли фізично і морально молодість вас полишає, потрібна кар'єра, щоб знати, заради чого живеш, необхідно одержати формальну можливість творити добро, аби не впасти у відчай та апатію. Я одержав таку можливість і спробую нею скористатися” [7, С.298-299].

Мотивація іншого роду присутня у другому листі: “Але яка б доля не була нам дарована у майбутньому, треба служити свободі до кінця, використовуючи для цього всі можливі форми і рахуючись з обставинами, національним духом та особливо з втомою народу... Керуватися голосом совісті і їй одній підкорятися – єдиний засіб врятуватися від всілякого почуття непевності” [8, С.161-162].

З листа до графині впливає, що заняття громадськими справами Б.Констан розглядає як втечу від пристрастей, коливань, непевності. Він хоче знайти рівновагу у житті, він повинен бути комусь корисним, він зобов'язаний знати, заради чого живе. Використовувати здібності і талант в ім'я блага він вважає своїм моральним обов'язком.

У рядках, адресованих дядькові Самуелю Констану, визначається мета іншого спрямування. Тут головна думка – “служіння свободі до кінця” у будь-яких можливих формах і при використанні будь-яких придатних шляхів. На практиці ж з'ясувалося, що вибір таких шляхів був досить обмеженим. Боротися з небезпечними політичними тенденціями пером публіциста стало неможливо через відміну свободи преси після 18 брюмера. Шлях заколоту вже не відповідав внутрішнім переконанням і принципам Б.Констана. Залишалася єдина можливість – легальна державна діяльність. Тому він так і прагнув посісти державну посаду, яка відповідала його здібностям, поглядам і намірам. Посада трибуна, яка передбачала обговорення законопроектів, як жодна інша підходила для цього. Інакше кажучи, стати депутатом для Б.Констана означало набути трибуну для пропаганди своїх поглядів і принципів.

З цього ж листа до дядька стає зрозуміло, що майбутній опозиціонер ні в якому разі не мав ілюзій відносно найближчих перспектив. Вони видавалися йому “достатньо темними”. Ймовірно, він розумів, що береться за невдячну і навіть небезпечну працю. Але його підштовхувало до цього почуття обов'язку.

Дане твердження ні в якому разі не походить від бажання представити Б.Констана “ідеальним героєм”, позбавленим марнославства, честолюбства та матеріальних інтересів, а лише відсуває ці стимули на другий план.

На завершення відзначимо, що під впливом державного перевороту 18 брюмера докорінним чином змінюється співвідношення двох основних складників політичного життя Б.Констана – його політичних поглядів та політичної діяльності. Якщо у період Директорії його діяльність визначалася не стільки теоретичними міркуваннями, скільки практичною необхідністю та ідейними настановами, і

Б.Констан заради здійснення конкретних практичних намірів здійснював кроки, які часто суперечили його переконанням, а самі політичні погляди не відзначалися завершеністю та системністю, то тепер вони сформувалися настільки, що стали безумовно визначати спрямування його політичної діяльності. У даних конкретних умовах принципи Б.Констана, що склалися, вимагали “захисту свободи” від зазіхань Першого консула, який сконцентрував у своїх руках надзвичайну владу. Усвідомивши увесь ступінь небезпеки, молодий трибун все ж опинився у рядах опозиції.

Література

1. King N., Hofmann E. Les lettres de B. Constant à Sieyès, avec une lettre de Constant à Pictet-Diodati // Annales B. Constant. – 1983. – № 3. – P.89-110.
2. Hofmann E. Les “Principes de politique” de Benjamin Constant: V. 1-2: Thèse. – Genève, 1980.
3. Constant B. Souvenirs historiques à l’occasion de l’ouvrage de M. Bignon // Revue de Paris. – 1830. – V. 11.
4. Реизов Б.Г. Бенжамен Констан и немецкий театр // Литература и эстетика. – Л., 1960. – С.111-150.
5. Baelen J. Benjamin Constant et Napoléon. – P., 1965.
6. Gourgaud G. Saint-Hélène: journal inédit de 1815 à 1818: V. 1-2. – P., 1902.
7. Constant B. Journal intime de Benjamin Constant et lettres à ses amis / Par D.Méléhari. – P., 1895.
8. Constant B. Lettres à sa famille 1775-1830 / Par J-H. Ménos. – P., 1888.

Пахоменко С.П.

Маріупольський гуманітарний інститут

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ГРЕЦЬКИХ ГРОМАД УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 1980 – НА ПОЧАТКУ 1990-Х РР.

Розбудова демократичної держави та громадянського суспільства тісно пов’язані з вільним етнічним розвитком усіх національностей, що проживають у країні. Важливою складовою цього розвитку є етнічна самоорганізація національних меншин. Сьогодні національно-культурні товариства як основні форми етнічної самоорганізації генерують і виражають специфічні інтереси етнічних спільнот і становлять самоврядувальну основу етнокультурного відродження. Протягом 1990-х рр. з’явилося немало статей, що констатують окремі позитивні зміни в культурному розвитку і національному житті греків України, які відбулися наприкінці ХХ ст. Між тим комплексний аналіз національно-культурного руху як чинника і складової частини етнокультурного